

természettudományi, gazdaságtörténeti ismereteket és az egyes, olykor rejtélyesnek tűnő tárgyak azonosításában nagy leleményességet is kívánó munkáról.

Végül egy kiegészítés a nyomtatott betűmintakönyvhöz: valószínű, hogy nemcsak a leltározás munkáját elősegítendő készült, nemcsak a nyomda magas színvonalát akarta reprezentálni, hanem – áttelesen – emléket kívánt állítani a feloszlott rendnek is. Mind a latin, mind a fraktúr/schwabachi betűk mintái ugyanis a kenyérbetűktől kezdve összeolvasva folyamatos szöveget adnak, az első szerzetesrendeket alapító szentatyák buzgóságának és a szerzetesi erényeknek dicséretét zengik. Nem akármilyen könyvből: Kempis Tamásnak *Krisztus követése* című művéből (I. könyv 18–19–20. fejezete) választották ki a betűmintakönyv szövegét.

PAVERCSIK ILONA

Irinyi József: Német-, Francia- és Angolországi úti jegyzetek. Bp. 1998. Argumentum Kiadó. 272 l.

Irodalomtörténészeink idősebb nemzedékének kétség kívül egyik legszorgalmasabb tagja Fenyő István, aki ráadásul végig hű maradt fiatalkori kutatási területéhez: a reformkorhoz. Tavaly megjelent, nagyhatású könyvének *A centralisták. Egy liberális csoport a reformkori Magyarországon* anyaggyűjtése során talált rá Irinyi úti jegyzeteire, de lehet, hogy már korábban kezébe került, hiszen az *Új Írás* 1987. 4. számában megjelent cikke arról árulkodik, hogy figyelmét már régebben felkeltették Irinyi úti jegyzetei. Akárhogyan is van, a külföldön (Hálában, ahogyan a címlap impresszumában olvasható) megjelent könyvben számos adatot talált a centralisták eszmetörténetének fejlődésére, megfogalmazására vonatkozóan. De nem csak ez indokolta újbóli megjelentetését. Egyrészt az eredeti mű ma már nehezen hozzáférhető, másrészt Irinyi politikai elvei (a népfel-

ség elve, általános választójog, polgári egyenlőség, szabad sajtó, úrbériség eltörlése stb.) sorra-rendre ott szerepelnek a reformkor leg-haladóbb harcosainak követeléseai között. Úgy is fogalmazhatnók, hogy bizonyos törekvések meg sem érthetőek Irinyi eszmetörténeti nézeteinek ismerete nélkül. A márciusi ifjakhoz kapcsolja Irinyit az „észarisztokrácia” elve. Az alsó táblához kerülőket kizárólag képességeik alapján kellene választani, de a felső táblában helyet foglalók között is a hozzáértés, a rátermettség és nem a származás lenne az elsődleges szempont.

A tehetség és tudás érvényesülésének szerve, eszköze lenne a sajtó is, amelynek a jövő társadalmában igen nagy szerepet szán, hiszen ez lenne a közvélemény formálója, az eszmék népszerűsítője, a szellemi élet nyomon követője. A sajtó követendő etikai szabályát leginkább a 15. fejezetben („Az időszaki sajtóról s a nevezetesebb napilapokról Franciaországban”) fogalmazta meg. „Az előtt, éppen mint nálunk 1841 előtt, a hírlapokat mindenki csupán hazugleveleknek s kimondhatatlanul feleslegesnek tartotta. Most azonban, mióta a hírlapok okoskodnak, nélkülözhetetlenné lőnek minden csupán kevésbé értelmes embernél” – írja. A sajtó társadalmi súlyáról és rendeltetéséről senki öelőtte ily melegen és találóan nem írt. Ugyanakkor a cenzúrának – Táncsics Mihály mellett – legnagyobb ellenfele, kérlelhetetlen üldözője, amint ez Apponyi kancellárhoz írott nyílt leveléből is kiderül. (Ezt a könyv elején közlik szó szerint.) Személyes indítékait Kovács Magda kutatásai nyomán ismerjük (MKsz 1972.): Irinyi 1844 tavaszán befejezte utazásairól szóló könyvét, amelyet a budai cenzornak küldött meg, aki válasz helyett felterjesztette ezt a Könyvbíráló Hivatalhoz. Közel egy év után megszületett az eltíltó végzés. A felháborodott író 1845 májusában nyílt levéllel fordult gróf Apponyi György kancellárhoz, amelyben bejelenti, hogy könyvét külföldön fogja megjelentetni. A könyve körüli hercehurca bőséges tanulsággal szolgálhatott szerzőjének a sajtószabadság működésének mikéntjéről. Nem valami törvényen felettséget kíván: „Mi azonban

szüntelen azt feszegetjük, miszerint nálunk a sajtónak semmi korlátainak sem kellene lenni, mi, felfogásom szerint, csupán akkor állhatna meg, ha oly szent emberekből állana a polgári társaság, kiknél egyáltalában semmi törvényre sem volna szükség, s tekintvén ezen hangulatot, a Lajtán túl azt gondolják, hogy a magyarok törvényen kívülséget kívánnak a sajtóra nézve.” Irányi tehát nem eltörlését kívánja mindenféle sajtótörvénynek, hanem a nyomdatermek megfelelő törvényes ellenőrzését, ám ezen belül a gondolatközlésnek teljes szabadságát. Az időszaki sajtótól, kiváltképp a napilapoktól elválaszthatatlan nála az elvek, szempontok, pártállások, irányok, politikai arculatok egyértelmű, világos kifejtése. A Bajza szerkesztette *Ellenőrben tanulmányt* ír a *Sajtótörvényről* (1847); huszonöt pontos javaslatban foglalja össze elveit, nézeteit. Érdemes felfigyelnünk arra, hogy érvelése egyre kategorikusabbá, hangja már-már fenyegetővé válik. Ez a márciusi fiatalok tónusa, a Tizenkét Pont majdani megfogalmazójának hangja.

Nézeteinek csakhamar a gyakorlatban is érvényt szerezhetett. A bécsi kamarilla ármánykodása nyomán Kossuth kezéből kivett *Pesti Hírlap* egyik rovatát bizzák rá. A többnyire híreket, információkat közvetítő rovat Irinyi kezén átalakul. Széleskörű nyelvtudása (angol, francia, német) is segíti abban, hogy kezében e „Külföld” című rovat fontossága megnőjjön. A híreket nem csak közli, hanem kritikai megjegyzéseket fűz azokhoz, kommentál és orientál is egyben. Lényegében elsődrendű tényezője lesz a centralista eszmeáramlatok terjesztésének.

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy jó ötlet és bátor vállalkozás volt az Argumentum Kiadótól Irinyi József úti jegyzeteinek újbóli kiadása, mert vele és általa egy huszonéves fiatalember gondolkodását, radikális-centralista eszméit ismerhettük meg, amelyek majd az 1848-as szabadságharcban válnak komoly szellemi erővé.

KÖHEGYI MIHÁLY

A Tudományos Gyűjtemény (1817–1841) repertórium. Összeállította CSÉCS Teréz. Győr, Xántus János Múzeum, Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltár Győri Levéltára.

A magyar folyóiratirodalom kiemelkedő lapjai nemcsak a sajtótörténet kutatóinak, hanem a korszak iránt érdeklődők szélesebb köre számára is számos érdekességet rejtenek magukban. Ezek gazdag tartalmának feltárásához és hozzáférhetővé tételéhez jó eszköznek bizonyult a lapok repertórium. Ilyenekkel inkább szakfolyóiratok szoktak rendelkezni, de éppen a *Tudományos Gyűjtemény* közelmúltban megjelent repertórium bizonyítja, hogy más típusú lapok repertoriális feltárása is számos előnnyel jár.

Különösen szerencsés gondolat volt a magyar reformkor egyik legjellegzetesebb és leg-hosszabb életű folyóiratának tartalmi átvilágítása. E lap ugyanis, ha nem is volt „az első magyar enciklopédikus folyóirat” (hiszen már a 18. század kilencvenes éveinek elején megjelent egy ilyen jellegű folyóiratunk *Mindenes Gyűjtemény* címmel), de mindenesetre a leg-hosszabb életű, gazdag tartalmú reformkori periodikánk volt.

A 25 évfolyamot megért, még a felvilágosodás jellegzetességét: az enciklopédikus jelleget magán viselő folyóirat tartalmi hasznosítását nagyon megkönnyíti ez az összeállítás. Az egyes számok időrendben közölt tartalomjegyzékei valamint a különböző mutatók (földrajzi-, személy- és tárgymutató) segítségével nemcsak általános képet nyer a használó a negyedszázadot megért folyóirat tartalmáról, hanem arról is könnyen meggyőződhet, hogy az általa keresett személyről illetve témáról található-e valami a *Tudományos Gyűjtemény* évfolyamaiban.

A tartalom sokszor sajátos elrendezése, a címadás következetlenségei és a gyakori szerzői névtelenség nem könnyítette meg az összeállítók munkáját. Ezért nem csoda, ha helyenként kisebb hibák, félreértések és hiányok is becsúsztak az egyébként gondos összeállításba. Ezek egy részéért – ha nem csak vakon következetes lenne, hanem gondolkodni is tudna – a